

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ YARADICILIĞINDA MAARİFÇİLİK İDEYALARI

Afaq Sadıqova

BDU,Jurnalistika ETL, Elmi işçi

XIX əsrin sonu, XX əsrin avvallarında yazib-yaratmış Azərbaycanın görkamlı adabi, ictimai-siyasi xadim, mollanəsrrəddinçi, istedadlı publisist, Mesxeti türklərinin böyük oğlu Ömər Faiq Nemanzadə 1872-ci ildə Qafqaz Canişinliyi Axıskə qazasının Azqur kəndində doğulub. İlk təhsilini kand məscidində alan Nemanzadə daha sonra anasının takidi ilə 1882-ci ildə İstanbula gedərək orada "Fateh" məktəbində oxumuşdur. Nemanzadanın publisistikaya marağı hələ İstanbulda Qalata poçt və teleqraf idarəsində əmək faaliyyatına başlayandan yaranır. Ömər Faiq İstanbulda qazet və jurnallar vasitəsilə Avropadakı demokratik ruhlu türk mühacirlərinin ahval-ruhiyyəsi və türk inqilabçı şairlərin badii yaradıcılığı ilə yaxından tanış olur və bu onu ədabi faaliyyətə daha da yaxınlaşdırır. Bu Nemanzadənin dünyagörüşünün formallaşmasına çox böyük təsir edir. Lakin 1894-cü ildə doğma torpaqlarında olan gərginlik onu vətənə gətirir.

Vətənə dönan Nemanzadə Türkiyədə yaşayan türklərlə vətəndə yaşayan

Nemanzadə dili mədəniyyətinə asası hesab edir, ona istisna əhəmiyyət verirdi. Dil məsələsi onun üçün ən vacib və birinci məsələlərdən idi. Bu məsələ bağlı o daşı narəhatlıq keçirirdi. Dil o qədar vacib ənsürdür ki, onsun nəinki milli mədəniyyət, hətta millət belə mövcud ola bilmez. Əgər bir milləti məhv etmək lazıム gələrsə onun dilini əlindən alımaq onun üçün an böyük qəsddir. Dili xalq yaradır və xalq da təkmilləşdirir.

Ana dilinə olan məhabbetin ifadəsindən ki, Əmər Faiq yazardı: "Dil yoxlulığı millət yoxluğudur", "Mən inanıram ki, dilini sevmayan xalqını sevsin", "Məhabbetimizin ən üst qatına dil məhabbetini çıxarmalıñ", "Yazımız, diliñiz", "İñkiñ ilimiz" adlı məqalələrdə müəllif dilimiz ahəng qanununu inkar edib, onu ərab-fars qəlibinə salmaq istəyənlərə tutarlı cavab verir. O, mübariz bir mətbuat işçisi, vətənpərvər ziyyi kimi daim Azərbaycan dilinin təmizliyi keyfiyyətində dayanmış və bu sahəyə aid bir sira moqalələr yazış çap etdirmişdir (5). Əmər Faiq gərə milləti sevmeyin birinci əlaməti onun dilini sevməkdir. Milli dil problemi onun yaradıcılığında başlıca yer tuturdu (4). Bu da təsədüfi deyildi. Cənubi XX əsrin Azərbaycan ziyalılarının asas mübarizə hadisələrindən biri də milli dili xor baxan, ona bigənə olanlar idi. Dilimizdə asıl öz sözümüz olduğu halda alınıma sözlərin işlədiməsindən öz etirazları bildiridir. Professor Şamil Qurbanov yazardı ki: "...Biz işləfim: çox heyflər olsun ki, dilimizin yaşınarı arəb və fars sözləri ilə doldurub bizi dilsiz və badəbəxt etmişlər. Elm və mərifətin camaat arasında yayılmışına böyük angəl olmuşlar. Dilimizi genişləndirərkən, qəsimizi qayrarkan gözümüzü çıxarmışlar (4)".

"Eşq və məhabbet" maqaləsində Əmər Faiq dilimiz dünyadaki asan və gözəl dillərdən biri adlandırır. Ana dilimizə haqqarət baxanları və bu dildə danışmağı şənina kəsir bilmələri keşkin təqnid edərək deyirdi: «Bizim bezi ağalar dilimizin çatılınuñi bəhanə edib evda arvad-uşaqlıq ilə də özgə dil ilə danışmaq xəyalında bulunurlar. Tiflisdə bezi ziyanlı bir araya galanda görməsinziz ki, öz dili ilə danışın. Buranın qonaqlarında, yığıncaqlarında milli dil, milli adət, milli süfrə, milli sadəlik bulmazsın. Hələ xanumlar deyəsan ki, milli dili düşmandırlar. Bunarın adları özgə, dilleri özgə, adətləri özgə, diləkləri özgə, təribəsləri özgə, galacəkləri özgə, məhabbetləri özgə! Bilmirəm bunların millilikdən payları nadır! Bilmirəm buri gedisiş hara gedirik?»

Onun yaradıcılığında xalqa məhabbet anlayışı ilə dila məhabbet anlayışı bir-birindən ayrılmazdır. Ana dilinə olan məhabbetini onun milli təssübəkşiliyi ilə əlaqələndirən yaziçisi fikrini aşağıda cümlələrlə yenənləşdirir. Faiq üçün Azərbaycan dilinin təmizliyi və inkişaf uğrundakı mübarizənin asas mərhələlərindən biri idi və bu son daraca aktual problem onun yaradıcılığında bir an xatt təşkil edirdi. Nemanzadə publisistikası ilə Azərbaycan dilinin qarşısına çəkilən şədli dəf etməyi, dili alçıldanınan, ona yuxarıdan aşağı baxanların asıl simasını açıb xalqa göstərməyə çalışırdı və onun publisistikasının həyatlılığı, istedadı, hərəkəti bu istəyə nail olurdu.

Dil problemi Əmər Faiq yaradıcılığının əsas təməlini təşkil edirdi. Pub-

Müsür Azərbaycan mediası - peşəkarlıq standartları və yeni trendlər. Respublikə elmi-praktik konfransı

lisistik və matbu faaliyyətinin bütün mərhələlərində dil masəlasını diqqətdə saxlayan Ə. F. Nemanzadə bu probleme müxtəlif aspektlərdən yanaşmış, onu kompleks halda dəyerləndirmişdir. "Bədəbəxt o millətdir ki, özgə millətin silahından ziyyad dil və ədəb-iyyatın asır olaraq yaşamadıdır" (5)- söyləyen Əmər Faiq bu problemin ne qədar ciddi olduğunu vurguluyur

Bəlli, xalqının maarifləşməsi yolunda Nemanzadə çox işlər görüb və bunu kimse dana bilməz, cahillik, cəhalət girdəbindən xilas olmaq üçün çox çələb, çox zəhmət çəkib.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Axundov Nazim, Azərbaycanda dövrü matbuat (1832-1920). Biblioqrafiya. Bakı: Az. SSR EA, 1965
2. Baxtiyar Vahabzada, Yanar ürək. "Ədəbiyyat və incəsanat" qəzeti, 1983, 11 dekabr
3. Elçin, O işq asla sönümz, "Ədəbiyyat və incəsanat" qəzeti, 1983, 11 noyabr
4. Qurbanov Şamil, Əmər Faiq Nemanzadə. "Ədəbiyyat və incəsanat" qəzeti, 1969, 3 fevral
5. Əmər Faiq Nemanzadə, Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yayıçı, 1992, 533 s. 3
6. Əmər Faiq Nemanzadə, Nəşri-asərə dəvət (əsərlər naşırına dəvət). Bakı: Qanun naşr., 2013
7. Əmər Faiq Nemanzadə, Seçilmiş əsərləri, Şərq-Qərb naşr., Bakı, 2006

Afqa Sadıqova

Enlightenment ideas in the work of Omar Faiga Nemanzade

Summary

Omer Faig Nemanzadeh, an outstanding writer of Azerbaijan at the end of the 19th-early 20th century, public and political figure, mollahs reddinist, talented publicist, the eldest son of the Meskhetian Turks, was born in 1872 in the village of Azugur, Ahykinsky district, Caucasus Janishinsky. Nemanzade, who received his first education in the village mosque, later in 1882, at the insistence of his mother, went to Istanbul and studied there at the Fethiye school. Nemanzade's interest in journalism began when he started working at the Galata Post and Telegraph Department in Istanbul. Through newspapers and magazines in Istanbul, Omer Feig gets to know the attitudes of democratically minded Turkish immigrants in Europe and the artistic creativity of Turkish poets-revolutionaries, which brings him closer to literary activity. This had a great influence on the formation of Nemanzade's worldview. But in 1894, tension in his native country returned him to his homeland.

Key words: artistic creativity, worldview, social and political figure, talented publicist, outstanding writer.

Афак Садыгова

Просветительские идеи в творчестве Омара Фаига Неманзаде

Резюме

Омер Фаиг Неманзаде, выдающийся писатель Азербайджана конца 19-начала 20 века, общественный и политический деятель, молламесгаддинист, талантливый публицист, старший сын турок-месхетинцев, родился в 1872 году в селе Азгур, Ахыскинский район, Кавказ Джонишмандий. Неманзаде, получивший первое образование в деревенской мечети, позднее в 1882 году по настоянию матери уехал в Стамбул и учился там в школе «Фатех». Интерес Неманзаде к журналистике начался, когда он начал работать в Галатском почтово-телеграфном отделении в Стамбуле. Через газеты и журналы в Стамбуле Омер Файг знакомится с настроениями демократически настроенных турецких иммигрантов в Европе и художественным творчеством турецких поэтов-революционеров, что сближает его с литературной деятельностью. Это оказало большое влияние на формирование мировоззрения Неманзаде. Но в 1894 году напряженность в родной стране вернула его на родину.

Ключевые слова: художественное творчество, мировоззрение, общественно-политический деятель, талантливый публицист, выдающийся писатель.